

СУЧАСНІ МЕТОДИКИ РОЗРАХУНКУ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ АПК

У статті виділені основні підходи щодо трактування категорії «оборотні активи», наведено визначення оборотних активів підприємств агропромислового комплексу з урахуванням галузевих особливостей. Визначені традиційні та специфічні показники ефективності використання оборотних активів підприємств АПК.

The main approaches to the interpretation of the category of «current assets» are highlighted in the article. Definitions of current assets of enterprises of agroindustrial complex in view of sectoral features are given. The traditional and specific performance using of current assets of agricultural enterprises are defined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах ринкової економіки сільськогосподарські підприємства України зацікавлені у стабільному та ритмічному функціонуванні. Для досягнення високих економічних результатів необхідна розробка ефективної та обґрунтованої політики управління активами. Однією із складових загальної ефективності є управління саме оборотними активами, які займають значну частку серед активів підприємства. Саме від ефективності використання оборотних активів залежить рівень ліквідності підприємства, його фінансова стійкість, платоспроможність та рентабельність.

Отже, враховуючи визначальну роль оборотних активів у процесі виробництва, проблема аналізу забезпечення підприємства ними та їх ефективності використання є першочерговою.

Сучасна економічна наука характеризується відсутністю єдиних методичних підходів щодо трактування та ефективного використання вищезазначеної категорії.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Теоретичні засади формування та використання оборотних активів викладені у працях таких вітчизняних та зарубіжних економістів, як А. М. Поддєрьогін, Г. М. Азаренкова, В. В. Ковальов, М. Д. Білик, О. С. Іванілов, Я. В. Гурєва, В. С. Сухарський, Н. Б. Ермасова, В. Н. Смагін, І. А. Бланк, С. М. Клименко, Г. О. Швиданенко, С. Ф. Покропивний, В. Я. Кармазін, В. В. Буряковський, Т. О. Примак, Т. А. Демченко, Г. Г. Кірейцев, М. В. Мних, Г. Савицька, О. Стоянова, Р. Мертон, Є. Брігхем, Р. Н. Холт та багато інших, які значне місце відводять саме розробці методик та показників ефективності використання оборотних активів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз праць свідчить про відсутність достатнього висвітлення питань, пов'язаних із розробкою методик аналізу ефективності формування та використання оборотних активів, особливо враховуючи специфіку підприємств агропромислового комплексу.

В економічній літературі подані лише узагальнені алгоритми розрахунку показників ефективності використання оборотних активів, які ґрунтуються на використанні даних балансу та звіту про фінансові результати і дають лише наближені значення відповідних показників, що не можуть бути використані в управлінні підприємством. Показники, що ґрунтуються на використанні цих форм статистичної звітності, дають лише наближені результати, тому що передбачають отримання середніх залишків відповідних активів не на основі динамічного ряду, а на основі балансових залишків активів на початок та кінець періоду. Такі розрахунки не дають змогу визначити реальні середньоденні залишки у випадку значних коливань оборотних активів.

Постановка завдання. Метою статті є характеристика оборотних активів та розгляд сучасних методик розрахунку показників ефективності їх використання на підприємствах АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчаючи наукові праці вчених – економістів, можна виділити чотири основних підходи щодо трактування економічної сутності категорії «оборотні активи».

Перший підхід. Оборотні активи – авансована вартість у оборотні виробничі фонди та фонди обігу (А. М. Поддєрьогін, Г. М. Азаренкова, М. В. Мних). Прихильники цього підходу розглядають оборотні активи як об'єктивно необхідну економічну категорію, яка виступає авансованою в грошовій формі сукупною вартістю для створення обігових виробничих фондів та фондів обігу, які у процесі кругообігу змінюють одну функціональну форму іншою з метою безперервного процесу виробництва. Вони визначають грошову природу оборотних активів, їх платіжну функцію кругообігу [1, с.15–130].

Згідно другого підходу, оборотні активи – інвестовані засоби у поточну діяльність (Роберт К. Мертон, З. Боді, Є. Брігхем, Н. Б. Емасова, В. Н. Смагін). Сутність підходу полягає в тому, що оборотні активи розглядаються як засоби, інвестовані підприємством в поточні операції під час кожного операційного циклу [2, с.315–380].

Автор вважає, що цей підхід для узагальнення поняття «оборотних активів» не доречний, так як він характеризує сутність категорії «оборотного капіталу», яка за своєю природою ширше.

Прихильники третього підходу розглядають оборотні активи як мобільні активи, які використовуються і реалізуються підприємством протягом одного року або операційного циклу (В. В. Ковальов, Р. Н. Холт, М. Д. Білик, І. О. Бланк, Н. О. Власова, О. А. Круглова, Н. І. Безгінова). У цьому підході при визначенні економічної категорії «оборотні активи» увага акцентується на терміні їх використання. Оборотні активи розуміються як сукупність майнових цінностей, які обслуговують поточну господарську діяльність підприємства і повністю споживаються протягом одного операційного циклу [3, с.418–490].

Але, на думку автора, у деяких виданнях недоречним є визначення операційного циклу, який становить 12 місяців. Ураховуючи специфіку діяльності підприємства, тривалість операційного циклу може змінюватись.

Та згідно четвертого підходу оборотні активи – сукупність оборотних фондів та фондів обігу. Прихильником цього підходу виступає В. С. Сухарський, який розглядає оборотні кошти як сукупність оборотних фондів та фондів обігу, які використовуються для фінансування господарської діяльності та виражені в грошовій формі [4, с.15–160]. Та якщо звернути увагу на склад оборотних активів, то можна побачити, що вони виражені не лише у грошовій формі, але і у натуральній (запаси, готова продукція).

Ураховуючи вищезазначені підходи, автором зроблено спробу формулювання визначення категорії «оборотні активи» агропромислового комплексу: «оборотні активи АПК – це активи підприємства, які виражені як у грошовій, так і у натуральній формі, та обслуговують поточну господарську діяльність підприємства і повністю споживаються протягом одного операційного циклу». Саме таке визначення оборотних активів є доречним, тому що, по-перше, оборотні активи представлені не лише грошовою, а й натуральною формою (запаси, готова продукція), і по-друге, у запропонованому визначенні термін використання не обмежується одним роком, оскільки на підприємствах з різною специфікою операційний цикл може тривати більше року.

Між тривалістю виробничого циклу організацій та їх потребою в оборотних активах існує пряма залежність. Чим більше тривалість циклу, тим більше оборотних активів залучено в їх безперервний кругообіг.

Кругообіг коштів в сільському господарстві відрізняється від інших галузей. Тут більшу частину часу кругообігу припадає на виробничий цикл, особливо у галузях

рослинництва. Основна причина – у сільськогосподарському виробництві значну роль відіграють природні умови, існує розрив між часом виробництва і робочим періодом. Активи, вкладені в посіви культур, залишаються в циклі кругообігу протягом ряду місяців, що веде до збільшення виробничого циклу і збільшення його питомої ваги в циклі кругообігу коштів.

Сільськогосподарське виробництво не безперервно, воно тісно пов'язане з дією природних факторів. Робочий період не збігається з часом виробництва.

Сільськогосподарське виробництво має особливості: велика тривалість виробничого циклу, часті перерви в процесах праці і слід істотно неспівпадання часу виробництва і робочого часу. Ця особливість впливає на кругообігу оборотних активів [7, с.150–153].

Сучасні умови функціонування сільськогосподарських підприємств перетворюють процес оцінки ефективності використання оборотних активів на самостійну ділянку аналітичної роботи, результати якої можна використовувати як інформаційну базу при ухваленні стратегічних управлінських рішень так і при формуванні механізму управління фінансовим станом підприємства, посиленні його конкурентних позицій на ринках збуту.

Сьогодні для успішного функціонування підприємства на ринку методична оцінка ефективності використання його оборотних активів є об'єктивною необхідністю, яка дає можливість виявити сильні та слабкі місця підприємства, удосконалити його потужності та виявити приховані потенційні можливості.

Ефективність використання оборотних активів істотно впливає на результати господарської діяльності; для її оцінки застосовують різні показники – коефіцієнтооборотності оборотних засобів, тривалість одного обороту, коефіцієнт завантаження засобів обороті, матеріаломісткість та ін.

Ураховуючи вищезазначене, для ефективності використання оборотних активів можна виділити наступні традиційні економічні показники, які наведені у табл.1.

Таблиця 1

Традиційні показники ефективності використання оборотних активів [7, с.250–293]

Показники	Алгоритм розрахунку	Економічна сутність
1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	[виручка від реалізації продукції]:[середній залишок оборотних активів за період]	Коефіцієнт оборотності показує число обертів, здійснених оборотними активами підприємства за період(зазвичай за рік), або, що те ж саме, – обсяг реалізованої продукції в розрахунку на 1 грн. оборотних активів. Прискорення оборотності можливе або при збільшенні виходу продукції на одиницю оборотних активів, або при зменшенні обсягу оборотних активів, необхідних для виробництва такої ж кількості продукції.
2. Коефіцієнт завантаження оборотних активів	[середній залишок оборотних активів за період] :[виручка від реалізації продукції]	Показник, зворотний коефіцієнту оборотності; це сума оборотних активів, авансованих на 1 грн. виручки від реалізації продукції. Чим менший коефіцієнт завантаження, тим ефективніше використовуються оборотні активи.

Продовження табл.1

Показники	Алгоритм розрахунку	Економічна сутність
3. Коефіцієнт прибутковості оборотних активів	[величина прибутку від реалізації продукції]:[середній залишок оборотних активів за період]	Характеризує величину прибутку, що припадає на одну грошову одиницю вартості оборотних активів
4. Тривалість одного обороту	[360] : [коефіцієнт оборотності оборотних активів]	Це середній час (в днях), за який підприємству повертаються його вкладення в оборотні активи у вигляді виручки від реалізації продукції. Зменшення тривалості обороту свідчить про поліпшення використання оборотних активів. Прискорення оборотності оборотних активів можна оцінити по їх абсолютному і відносному вивільненню з обороту.
5. Сума вивільнення оборотних активів за рахунок прискорення оборотності	[виручка від реалізації продукції у звітному періоді] [середня тривалість одного обороту в базисному періоді – середня тривалість одного обороту в звітному періоді]:[360]	Зменшення тривалості обороту свідчить про поліпшення використання оборотних активів. Прискорення оборотності оборотних активів можна оцінити по їх абсолютному і відносному вивільненню з обороту. Під абсолютним вивільненням розуміється зниження суми оборотних активів у поточному році порівняно з попереднім при тому ж обсязі реалізації продукції або при його збільшенні. Відносне вивільнення має місце, коли темпи зростання обсягів продажу випереджають темпи зростання оборотних активів. У цьому випадку меншим обсягом оборотних активів забезпечується більша виручка.
6. Матеріаломісткість виробленої на підприємстві продукції	[матеріальні витрати]:[валова(Товарна) продукція]	Характеризує рівень використання матеріальних оборотних фондів і показує, скільки матеріальних ресурсів використано в процесі виробництва одиниці продукції

У табл. 1 наведено основні показники ефективності використання оборотних активів, та для більш детального аналізу необхідно розраховувати показники для окремих складових оборотних активів. Важливо зазначити, що для сільськогосподарських підприємств деякі з вищезазначених показників розраховуються за методикою,

яка відображає специфіку галузі. Специфічні показники ефективності використання оборотних активів підприємств АПК наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Специфічні показники ефективності використання оборотних активів підприємств АПК [6, 150–153]

Показники	Алгоритм розрахунку	Економічна сутність
1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів підприємств АПК	[виручка від реалізації продукції + вартість молодняка, переведеного до основного стада – вартість проданої худоби основного стада]:[середній залишок оборотних активів за період]	Коефіцієнт оборотності показує число обертів, здійснених оборотними активами підприємства за період(зазвичай за рік), або, що те ж саме, - обсяг реалізованої продукції в розрахунку на 1 грн. оборотних активів. Прискорення оборотності можливе або при збільшенні виходу продукції на одиницю оборотних активів, або при зменшенні обсягу оборотних активів, необхідних для виробництва такої ж кількості продукції.
2. Витрати насіння на 1 ц зібраного врожаю	[Загальні витрати насіння] : [Обсяг зібраного врожаю у центнерах]	Характеризує витрати насіння у розрахунку на 1 ц зібраного врожаю
3. Витрати кормів в розрахунку на одиницю виробленої продукції	[Загальні витрати кормів] : [Обсяг виробленої продукції]	Розраховується окремо за кожною групою та видом худоби та птиці, а також на одну умовну голову. Ці показники характеризують рівень годівлі сільськогосподарських тварин.
4. Коефіцієнт ефективності планування оборотних активів	[Фактичні залишки оборотних активів] : [Заплановані залишки за кожною складовою структури оборотних активів]	Цей коефіцієнт допомагає розрахувати кількість оборотних активів, необхідних для ефективного та безперервного виробництва
5. Коефіцієнт збереження залишку оборотних активів – коефіцієнт зміни вартості оборотних активів – коефіцієнт втрати властивостей	[коефіцієнт зміни вартості залишку оборотних активів] * [коефіцієнт втрати властивостей] [залишки оборотних активів] : [процентного відношення інфляції за період чи зміну кон'юнктура на ринку] [кількість оборотних активів]:[природного убутку оборотних активів за аналізований період]	Характеризує ефективність використання оборотних активів з подальшим використанням їх у виробничому процесі з урахуванням втрату ними певних властивостей.

Так, наприклад, при розрахунку коефіцієнта оборотності іноді коректують показник виручки від реалізації продукції, додаючи до неї вартість молодняка, переведеного до основного стада, і віднімаючи вартість проданої худоби основного стада.

Ураховуючи, що сезонні залишки запасів створюються в галузях, де сировина та товари надходять протягом року нерівномірно, отже, для сільськогосподарських підприємств необхідно не лише планувати залишки оборотних активів, але й треба вміти управляти ними. Саме для цього доцільно ввести коефіцієнт ефективності планування оборотних активів.

У зв'язку з тим, що залишки оборотних активів повинні бути ефективно використані у наступному виробничому циклі, необхідно також врахувати втрату ними властивостей, саме для цього доцільно ввести коефіцієнт збереження залишку оборотних активів.

Висновки і перспективи подальших розробок. У ході дослідження було зроблено змогу дати визначення поняттю оборотних активів підприємств агропромислового комплексу з урахуванням специфіки галузі.

Вивчивши низку вітчизняних і зарубіжних джерел, присвячених розробці показників ефективності використання оборотних активів підприємства, можливо зробити висновок, що у теперішній час економісти вважають за доцільне оцінювати ефективність використання оборотних активів підприємства шляхом вибору декількох найважливіших показників.

У той же час, недостатньо уваги приділено дослідженню методик розрахунку показників ефективності використання оборотних активів властивих саме сільськогосподарської галузі.

У зв'язку з цим, автор вважає за доцільне, у подальшому дослідженні більше уваги приділити розробці саме специфічним показників ефективності використання оборотних активів підприємств агропромислового комплексу. Тому, що сільське господарство на сьогоднішній день – це пріоритетна галузь національної економіки України, а ефективне використання оборотних активів сприяє зниженню собівартості продукції та зростанню рентабельності агропромислового виробництва, а отже і підвищенню рівня економіки.

Список використаної літератури

1. Азаренкова Г. М. Фінанси підприємств: навч. посіб. [для самост. вивч. дисц.] / Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. – К.: Знання – Прес, 2006. – 287 с.
2. Боди З. Финансы / З. Боди, Р. Мертон. – М.: Вильямс, 2007. – 592 с.
3. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. Н. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2007. – 592 с.
4. Сухарський В. С. Економічний словник: [довід.] / В. С. Сухарський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 328 с.
5. Снитко Л. Г. Управление оборотным капиталом организации / Л. Т. Снитко, Е. Н. Красная. – М.: РДЛ, 2002. – 216 с.
6. Алехина А. А. Пути повышения эффективности использования оборотных фондов в сельскохозяйственном производстве / А. А. Алехина // Региональные проблемы повышения эффективности агропромышленного комплекса: материалы Всерос. науч.-практ. конф. (Курск, 2007 г.). – С. 150–153.
7. Экономика предприятия и отраслей АПК: [учеб.] / [П. В. Лещиловский, В. Г. Гусаков, Е. И. Кивейша и др.]; [под. ред. П. В. Лещиловского, В. С. Тонковича, А. В. Мозоля]. – Минск: БГЭУ, 2007. – 574 с.

Прийнято до друку 30.01.2013